

LEMBRANZAS DO PINTOR ANDRÉS VILA XOSÉ CID CABIDO

Texto lido no Café de Catro a Catro, no acto de homenaxe póstuma a Andrés Álvarez Vila (1958-2016),

Se busco cara atrás a primeira imaxe na memoria de Andrés, véxome nun recanto dos baixos do instituto de Coia 2, célebre polas súas asembleas e folgas antifascistas, anos despois nomeado como Instituto Alexandre Bóveda. Sería alá polo curso 1973-74. Pero cómpre dicir que, en realidade, naquel tempo o instituto de Coia era o Santa Irene en funcións, que fora trasladado a Coia por unhas obras de reforma.

Tivemos o privilexio de contar entre o profesorado con persoas progresistas e comprometidas como Leónides de Carlos, as irmás Rosa e Marilís Villamarín, Antonio Caamaño, Sanseveriano Cajide, Rufo Pérez, Maite Caramés ou Méndez Ferrín, cos seus vaqueiros a medio caer e unha imaxe de cercanía que contrastaba coa dos profesores acomodaticios ou defensores do réxime naquela altura.

Foi nese contexto tan propicio como Andrés e mais eu nos imos facendo amigos, quizais por instinto de afinidades. E esa primeira imaxe que lembro é a dun rapazolo moi tímido e delgado... e fumando, eu diría que fumando xa con quince anos. Enseguida nos identificamos por trazos comúns, coma o feito de pertencer ámbolos dous a familias obreiras, que vivían preto das Travesas, familias nas que os pais falaban galego, eles de Zamáns e Sampaio de Navia e nós un galego con marcado acento da Limia.

Andrés Vila foi sempre un ghicho antisistema. Nunca quixo saber nada do plan deseñado prá xente da nosa xeración e anteriores: facer o bacharelato, procurar un traballo decente e estable, formar unha familia convencional e cumprir coas obrigas previstas no ideario da España rancia e clasista que nós acordamos.

Mantívose con teimosía sempre á marxe de todo ese esquema vital. Un primeiro síntoma é que, como xa se dixo, de moi novo entrou a militar no FRAP, da man de Pablo Crespo, e así comezou a súa formación no pensamento de esquerdas. Compromiso que xamais abandonaría, a través da Asemblea Republicana, e que tamén se concretou no seu apoio á causa da esquerda nacionalista en múltiples ocasións.

A finais dos setenta desviámonos un chisco. El pasou unha tempada en Madrid tentando sobrevivir nos medios difíciles da pintura comercial. Un episodio que relata no seu libro «Os nerviosos elegantes de Raoul Dufy».

Cando volvemos atoparnos, aquí nas Travesas, e frecuentando precisamente este café, Andrés xa viña compaxinando a súa actividade como pintor de vocación coa de actor, colaborando con compañías como Artello ou Máscara 17.

Por aquí andaba xa Carlos Barros, pola parte da pintura. Eles dous compartían algúns proxectos e de feito tiveron unha especie de taller preto da Florida, onde ás veces desaparecían os ángulos rectos por acumulación de materiais que recollía Carlos na rúa. Xa estaban aí amigos coma o pintor Fernando Morales e a ceramista Rosa Mozo, enfrascados daquela nas montaxes teatrais de Máscara 17, co Indio e mais con Gero.

E por aquí andaban tamén, por suposto, Morris, Manuel Pombal, Rosa Hurtado, Santi Montenegro, Ernesto Chao, Rosa Álvarez, Xosé Lois González, e tamén Luis Carro, Rafa Feijó, Nati, Alberto Rufo e moitos outros, as nosas amizades de barrio de toda a vida. Con algúns dos primeiros traballara, substituíndo a Alfonso Agra, na «Cantante calva» de Ionesco, unha obra, e as andanzas colaterais coa xente de Artello, que el lembraba sempre con moito cariño e mesmo nostalgia.

Eran os anos da movida, e das continuas noites de troula. Daquela viámonos moitas veces á tardiña en calquera das múltiples exposicións, no contexto da eclosión pictórica que supuxo a emerxencia do grupo Atlántica, pra logo conectar cos ambientes da noite. Había folgos abondos, o corpo tiña resistencia pra soportar todos os excesos. O cal nos leva directamente ás cousas míticas de Andrés Vila.

Mítico en Andrés era a súa tendencia a perderse, no mellor sentido da palabra. E esa era unha marca inconfundible da súa liberdade persoal. Aparecía onde se supuña que podías atopalo, ou non aparecía. Dependendo de por onde o levaran as rutas de enganche con calquera amigo ou coñecido. Logo, se lle preguntabas onde se metera, iniciaba unhas moi amenas explicacións, que adoitaban empezar cun: Noooooon, é que tiña pensado ir por alí... Pe que me liei.

Outra característica mítica do noso Andrés era que coñecía a medio Vigo. E a todo o mundo lle caía ben. Podíache dicir quen era alguén, polo nome, ás veces con apelidos, e relacionábao cunha familia, ou tenda ou comercio. E se ti te movías con Andrés a calquera parte de Galicia, na primeira tasca ou pub, ou entre o público dun acto cultural, sempre aparecía alguén que o saudaba efusivamente.

Esa memoria das persoas e das súas circunstancias explica tamén outra das súa habilidades: ser un conversador divertido e case me atrevería a dicir que un auténtico psicólogo, por intuición e porque sabía escoitar a todo o mundo. Foi con mérito e sen respaldo oficial, un valioso psicólogo de barrio, e o seu trato era aprezado por persoas de moi variado perfil: mariñeiros, albaneis, barrendeiros, xubilados, camareiras, electricistas.

Como persoa descolgada de toda estrutura ou xerarquía, salvo momentos excepcionais, Andrés estaba dispoñible pra embarcarse nas aventuras máis peregrinas, nunca mellor dito.

Nunha ocasión estabamos no bar de Rogelio, aí en Castrelos por fronte ao Pavillón de Deportes, eran as tres da mañá e dixemos: «E se imos a París?» Rematamos a partida de billar e decidimos pasar pola súa casa, en Balaídos, a recoller algúns cadros, por se podíamos vendelos ao chegar a Francia. Iamos nun vello Renault-8, e á altura de Chapela, chovía de carallo, debí-

an ser as cinco da máñá, vemos un rapaz facendo dedo e parámoslle. O rapazolo escapara da casa, e pretendía chegar a Barcelona. Non pasamos de Oviedo, alí quedamos sen gasolina e sen cartos. Tivemos que vivir no coche durante case unha semana, comendo bolos de pan con fuagrás, ata que nos chegou un rescate por vía postal que nos enviou Marga Cribeiro.

Anos despois argallamos unha segunda viaxe a París en bicicleta. Daquela logramos penetrar en territorio francés varios quilómetros. Ao chegar a Baiona intentamos vender as bicicletas sen éxito. Así que cambiamos de plan, fixemos a pedal toda a costa de Gipúzcoa en dirección contraria e finalmente collemos o tren en Bilbao pra regresar a Vigo. Chegamos, esa é a verdade, bastante delgados pero moi fortalecidos.

Son consciente de que estas aventuras non eran nada en comparación coas vivencias en compañía das amigas e amigos do teatro, e das que el adoitaba falar con especial entusiasmo.

Un comportamento moi característico en Andrés é o que poderíamos definir como Síndrome de Oblómov. Sendo unha persoa tan sociable, tiña curiosos cambios de ritmo: deixaba de saír á rúa, encerrábase no seu cuarto durante semanas e lía con total entrega por exemplo a Iván Gonchárov ou a Gógol e en xeral a todos os autores rusos emblemáticos do XIX. Ás veces dicía que estaba aprendendo ruso e cada certo tempo repasaba os contos de Chéjov. Cando lle daba ese punto, convertíase nun lector con dedicacións exclusiva, cousa que eu lle envexaba abertamente.

Era observador, amigo de saber e, de xeito informal e improvisado, un transmisor cultural impagable. Lembro como naquel tempo contaba anécdotas desas vidas ás veces duras ou tormentosas de pintores que chegarían a ser cotizados máis alá de toda obscenidade. Así sobre Gauguin, Modigliani, Toulouse-Lautrec, Munch, Mondrian ou Pollock.

Recordo tamén conversas engaiolantes sobre pintura nos anos noventa entre Andrés e Amelia Martínez. Conversas que podían ir dende Goya ata Kokochscka, pasando por Andrea del Sarto, Utrillo ou Suzanne Valadon, sen relación nin orde, seguindo o fío sinuoso da memoria e os gustos de cada un, e isto adoitaba suceder, poño por caso, na tasca Abrente ou no pub Ardora, de César e Teo.

Andrés tivera nos inicios unha etapa abstracta, pero a comezos dos oitenta déixase cativar pola tendencia do neoexpresionismo alemán, ao tempo que descobre ao valenciano Mompó, e como consecuencia oriéntase cara a unha moi particular e inconfundible forma de pintura figurativa, do cal dan proba a maioría dos cadros que hoxe coñecemos.

Andrés Vila non quería saber nada de institucións nin subvencións. Xamais se autoimpuxo unha disciplina de traballo nin contemplou a pintura como un medio de vida. Pintaba cando lle petaba. E neses casos, se che coincidía ir tomar un viño con el no mesmo día, contaba como en momentos de euforia, se lle faltaba unha cor e estaba en pleno ataque sobre un cadro, botaba man de calquera cousa, por exemplo deterxente ou tinta de lura por falta de negro. Andrés, como facía Van Gogh, podía falar extensamente sobre o valor dunha cor en concreto.

Aínda que pra o meu entender era en esencia pintor, cousa que el discutía, sentíase tamén moi atraído polo mundo do teatro. E se por esa vía non desenvolveu unha carreira nun sentido profesional, si tivo tempo e enerxía pra traballar como profesor, entre 1990 e o 2001, precisamente no Santa Irene –a proposta de Sara Cid Cabido, Departamento de Galego–, onde dirixiu as montaxes teatrais do 17 de Maio adaptando, por exemplo, obras de Ghelderode, Boris Vian, Aristófanes, Goldoni, Chéjov, Darío Fo, Blanco Amor ou Murado, e sempre con éxito e unha resposta magnífica por parte do público, alumnos e profesores do que fora o seu instituto na adolescencia.

A comezos dos noventa, propuxérame eu facer unha obra de teatro. Logo de esbozar algúns textos, falei con Andrés e acordamos poñernos á faena. Despois de non poucas cafeteiras, rematamos a peza Copenhague, que recibiría o premio Álvaro Cunqueiro no ano 1992. Esa obra sería dirixida polo gran mestre Manuel Lourenzo, e interpretada brillantemente por Ibán Toxeiro e Xesús Balboa. Recordo moi ben o día que fomos á Coruña, e nun faiado fixeron pra nós un ensaio completo da obra. Foi unha moi grata experiencia ver un texto noso cobrando vida en voces, acenos e movementos.

Pouco despois, en 1995, animaríase a contar as súas andanzas de mocidade por Madrid, nos tempos da pintura comercial. Daquela eu estaba a punto de por en marcha a colección Ferros en Edicións Xerais. Andrés entregoume o seu orixinal e debo dicir que quedei pasmado. Estaba todo escrito en maiúsculas, cunha letra por veces inintelixible, ou sexa, con letra de pintor. O seu libro, con título tomado dun cadro de Raul Duffi, sería o número un da colección, que se presentou en Sargadelos ao tempo que se inauguraba unha espléndida exposición das últimas obras de Andrés. Eran os bos tempos, penso agora.

A maiores de cando se leva dito, e do que deixamos no tinteiro, hai dúas virtudes que valorei sempre en Andrés, e que aprezaría aínda que el non fose tan divertido nin tan creativo como era: a súa alta intelixencia e a súa honestidade. Pra quen o coñeceu e o tratou, abondan probas. El era ademais unha persoa leal, comprensiva, fiable, íntegra. Por todo isto, botaremos moito, moito de menos a Andrés Vila. Un ghicho senlleiro das Travesas. Un bo amigo. Un gran amigo.

4 de marzo de 2016